

K osmdesátinám RNDr. Radvana Horného, CSc.

Jubilee of RNDr. Radvan Horný, CSc.

Vojtěch Turek¹

Abstract

RNDr. Radvan Horný, CSc., the renowned Czech palaeontologist and multi-faceted natural scientist, reached a jubilee of 80 years in June 2012. During his youth, he assisted Jaroslav Petrbock with his field expeditions into caves in the Český kras (Bohemian, Czech Karst). Starting in 1955, he worked for the Czech Geological Survey as a geologist. From 1961 to his retirement, he worked for the National Museum, Prague. Besides several popular-scientific articles, he published around 200 scientific and professional papers on biostratigraphic issues in the Barrandian Early Palaeozoic, on Palaeozoic gastropods and “monoplacophoran” molluscs. Noteworthy are his publications regarding *Porophyllum saxifragae*. He is the author or co-author of many exhibitions in the National Museum, as well as the book on Palaeozoic biotopes in the Barrandian area. His complete bibliography is contained in the *Journal of the National Museum, Natural History Series* 171 (1–4)–2002 and *Acta Musei Nationalis Pragae*, 68 (1–2)–2012.

V roce 2012 se dožívá osmdesát let významný český paleontolog a všestranný přírodovědec, kolega RNDr. Radvan Horný, CSc. Narodil se 29. června 1932 v Praze, velkou část života však prožil v srdci Českého krasu, v Budňanech, pod Karlštejnem. Již jeho otec J. Nauman (Horný), magistrátní úředník, básník a prozaik, se vyznačoval hlubokým zájmem o přírodu. Věnoval se zejména pěstování horských rostlin a z oboru botaniky publikoval mimo jiné velmi úspěšnou knihu o našich jehličnanech. Matka, původně učitelka, byla autorkou několika knih pro mládež.

Počáteční vliv na utváření zájmů malého Radvana měli oba rodiče, zaměření na přírodu, a volný život na velké nespoutané zahradě na slunném svahu s výchozy diabasu a břidlic, na okraji obce Budňany. Zde trávil většinu času a pozoroval nejrůznější rostliny a živočichy. Otec měl rozsáhlou skalku s množstvím skalniček, učil je syna znát spolu s latinskými jmény. Radvan ze zdravotních důvodů nechodil do obecné školy, učila ho matka, a tak každoročně musel skládat postupové zkoušky. Velké botanické bohatství a zájmy jeho otce inspirovaly četné návštěvy, z nichž si dr. Horný vybavuje např. prof. J. Kliku, dr. V. J. Staňka, prof. J. Komárka, prof. J. Macháčka, prof. J. Švejcara, prof. W. Černého. Prof. Černý, který měl chatu v Hlásné Třebani, bral malého Radvana na ornitologické exkurze spojené s kroužkováním ptáků. Prof. Černý se však zajímal také o izopody a učil ho pracovat s exhaustorem, na což jubilant dosud rád vzpomíná. Z té doby také pochází nález bílé kvetoucího hořečku brvitého, o kterém v r. 1948 publikoval krátké sdělení.

Pokud jde o formování přírodovědeckých zájmů, považuje dr. R. Horný za nejdůležitější životní mezník zhruba měsíční pobyt na ostrově Hvaru, kde s rodiči, těsně před mobilizací, ze zdravotních důvodů pobýval. Bylo to obrovské okouzlení mediteránní přírodou a mořem. Často zde „lovil“ v poodlivových tůňkách průhledné garnáty, sbíral schránky a ulity měkkýšů, zvláště ostranky a ušně. K tomu přicházely toulky voňavými keřnatými stráněmi, vinicemi a olivovými hájky, oživenými různými plazy a samozřejmě cikádami.

Dům v Budňanech, romanticky položený ve strmé slunné stráni, proměněné z části ve skalku, navštívil také několikrát Jaroslav

Obr. 1. Radvan Horný s Langovým křížencem lomikamenu „John Byam-Grounds“. Foto J. Kvaček, 2001.

Fig. 1. Radvan Horný with Lang's hybrid saxifrage „John Byam-Grounds“. Photo by J. Kvaček, 2001.

Petrbock, s nímž otce R. Horného pojilo dlouholeté přátelství motivované společným zájmem o přírodu. Navíc oba byli Jaroslavové a byli stejně staří. Petrbock tehdy kopal ve velké, dnes již neexistující jeskyni na východním okraji Petzoldova lomu (tzv. Sloupová jeskyně) a bral mladého Radvana s sebou. Ten mu pilně pomáhal, zvláště v úzkých prostorách, kam se Petrbock nevtěsnil. Jak na tato léta dr. Horný vzpomíná: „Tehdy jsem pochytil leccos z tehdejšího způsobu výzkumu jeskyní a naučil se rozpoznávat stopy po životě „pralid“ včetně jejich nástrojů, a kosterní pozůstatky různých vyhynulých zvířat. Petrbock mě postupně naučil znát většinu našich plicnatých plžů, a Ložkův Prodrómus, vydaný v roce 1948, se později stal mou nejpoužívanější „učebnicí“. To považuji za nejdůležitější moment pro zaměření mé budoucí práce. O mém nálezu druhu *Ancylus fluviatilis* ve vývěru „Ivanky“ ve Svatém Janě pod Skalou referoval Petrbock v ČNM v roce 1951.“

Zajímavé vyprávění se váže k výzkumům některých jeskyní v Českém krasu: „Jednou ráno jsme přišli k jeskyni u Petzoldova lomu a našli jsme ji zvenčí zabeďnou prkny. Bylo to za války, a původcem byl německý badatel L. Zotz, uznávaný archeolog, který tak chtěl Petrbockovi zabránit ve výzkumu. Jeskyně, ve kterých jsem Petrbockovi pomáhal, byly pak zvláště jeskyně na Javorce v Budňanech.“

¹ Národní muzeum, Přírodovědecké muzeum, Cirkusová 1740, Praha 9 – Horní Počernice; vojtech_turek@nm.cz

Český kras (Beroun), XXXVIII (2012), 45–47, 2 obr.

© Muzeum Českého krasu, Beroun

ISSN 1211-1643

ISBN 978-80-87708-01-9

Obr. 2. Paleontologický výzkum na lokalitě Karlštejn, Rešna, jižní okraj Liščího lomu. Foto Š. Rak, 1993.

Fig. 2. Palaeontological research at the Karlštejn locality, Rešna, southern rim of the Liščí Quarry. Photo by Š. Rak, 1993.

nech (dnes Karlštejn). K horní jsem pořídil plánek, publikovaný v roce 1950 spolu s Petrbohem, který ji nazval jeskyně Radvanská (dnes je to nejhlubší česká jeskyně a je přejmenována na jeskyni Na Javorce). Dále to byla jeskyně Ztracená na Zlatém koni u Koněprusa, a ovšem i Chlupáčova sluj na Kobyle, kde Petrboch pracoval několik let. Veškeré nálezy pleistocenní fauny z této jeskyně, objevené Ivem Chlupáčem a nazvané po něm Petrbohem, byly ukládány v Národním muzeu v Praze. V pomoci Petrbohovi mě postupně zastoupil student Jirka, pozdější kvarterolog doc. dr. J. Kovanda, původem z Karlštejna. Tehdy začínala slavná objevitelská éra Koněpruských jeskyní, které jsem se v počáteční fázi také účastnil. Velmi na mne tenkrát zapůsobilo setkání s F. Proškem, který tehdy objevil rytiny na Kotýzu.“

S Petrbohem dr. R. Horného vázalo až do jeho smrti upřímné přátelství. Obdivoval Petrbokovy obrovské botanické a entomologické znalosti, svědomitost pozorování, nesmírnou pracovitost a skromnost. Jak říká, těžce nesl, že se Petrboch vinou svého poněkud nekonformního způsobu života a střetu s moderními metodami výzkumu stával terčem kritiky, často přehlížející jeho nesporné zásluhy.

Ve svých vzpomínkách zdůrazňuje i velký vliv profesora J. Macháčka, který tehdy učil na gymnáziu v Berouně a dříve působil v Železnici u Jičína, kde intensivně studoval křídlo. Za války byl nasazen v královských železárnách: „Zde mi vyrobil mé první geologické kladívko. Pamatuji si živě na exkurze na Kosov, kde jsem pod jeho vedením našel i prvního trilobita – *Encrinuraspis beaumonti*. Bylo to ve zdi u stoupající cesty k Jarovu.“

Prostřednictvím J. Petrboha se seznámil s významnými osobnostmi české paleontologie – doc. F. Prantlem a prof. B. Boučkem, se kterým se pak často účastnil geologických exkurzí. Tehdy se také spřátelil se svým vrstevníkem, zapáleným nadšencem pro geologii a pozdějším kolegou I. Chlupáčem. Spolu pak podnikali mnohé terénní exkurze do Barrandienu. V Praze vystudoval R. Horný anglické gymnázium, pak Přírodovědeckou (tehdejší Geologicko-geografickou) fakultu Univerzity Karlovy. Poté v roce 1955 nastoupil jako geolog do Ústředního ústavu geologického, oddělení paleozoi-

ka. V týmu vedeném dr. J. Svobodou se zabýval podrobným geologickým mapováním a faciálním vývojem českého siluru. Ve zbývajícím čase se věnoval studiu paleozoických měkkýšů, zejména plžů a přílipkovic. V roce 1961 nastoupil na uvolněné místo po docentu F. Prantlovi do paleontologického oddělení Národního muzea. Jeho pracovní náplň se tak zásadně změnila. Stal se redaktorem Časopisu Národního muzea, řady přírodovědné, což zastával celých 30 let, zásadní měrou se podílel na organizační práci v oddělení, reinstalaci zastaralých paleontologických expozic v Národním muzeu, přípravě výstav a vědeckém zpracování sbírkových fondů. V roce 1970 se stal vedoucím paleontologického oddělení, pak ředitelem Přírodovědeckého muzea. Během tohoto období se našlo jen málo času na věnování se paleontologické problematice, s výjimkou účasti na paleontologických expedicích do Rumunska a Bulharska (1973), Libye (1973) a Alžírka (1974).

Významnou kapitolou vědecké práce dr. R. Horného spadající do sedmdesátých let minulého století je jeho vědecký přínos při studiu lomikamenů (*Saxifraga*). Pověření funkcí ředitele Přírodovědeckého muzea hluboce zasáhlo do dosavadního běhu života. Znamenalo přerušování paleontologické práce, která není bez soustavného studia sbírkového materiálu možná. Motivovaný morálním závazkem vůči svému otci završit jeho snahu o hlubší studium vysokohorských lomikamenů sekce *Porophyllum*, naskytla se mu tehdy příležitost věnovat se této činnosti a odraňovat tak těžce snášené nepříjemnosti, které mu pověření zmíněnou funkcí přinášelo. Jako určitou omluvou v nevěrnosti paleontologii si připomínal, že paleobotanik Kašpar Maria Šternberg vytvořil počátkem 19. století monografii o rodu *Saxifraga*. Jak dále vzpomíná: „V tátově skalce bylo tou dobou asi dvacet kultivarů, a k dispozici jsem měl i jeho rukopisné poznámky. Postavil jsem studený skleník a začal shánět živé rostliny. Četné jsem získal od našich pěstitelů (K. Stivín v Černolicích, tehdy ČSAV, Botanická zahrada UK na Slupi, K. Horáková v Bystrici pod Hostýnem) a z několika soukromých sbírek. Tehdy to byli především K. M. Webr (Praha), F. Holenka (Praha), O. Ducháčová (Mnichovice), M. Kraus (Praha). Obrátil jsem se na pěstitele v zahraničí, kteří mi všichni ochotně vyšli vstříc a zasílali potřebný materiál. Byl to zvláště F. Sündermann (Německo), z Velké Británie pak např. W. Harding, V. Finnis, L. Clutterbuck, D. B. Lowe, J. Byam-Grounds, jenž se později stal mým spolupracovníkem a spoluautorem. Osobně jsem navštívil starobylé firmy W. Ingwersen (Birch Farm, Anglie), R. Kaye (Silverdale, Wales), a především Kew Gardens v Londýně, kde mi věnovali mnoho unikátních rostlin. Některé rostliny jsem získal v přírodě vlastním sběrem (Dolomity, Balkán, Kavkaz) nebo obětavou pomocí italského přítele P. Benettiho (Appeniny). Během mého studia se rozšířilo nebo vzniklo několik sbírek, především mých spolupracovníků K. Langa v Křižátkách u Berouna, J. Nováka v Pardubicích a dr. J. Kvačka v Praze. K. Lang se postupně věnoval aklimatizaci a hybridizaci vzácných himálajských druhů a dosáhl vynikajících výsledků. V současné době je ve světovém měřítku nejlepším a nejrespektovanějším pěstitelem vysokohorských lomikamenů.“

Karlštejská sbírka v době svého vrcholu dosáhla více než 1 600 exemplářů. Byla největší světovou sbírkou a stala se výchozím materiálem pro kritické a přesné určení a podrobný botanický popis. Ilustrace živých rostlin pořídila malířka E. Zoulová, petaly podle herbářových položek kreslil R. Horný sám. Odbornou botanickou pomoc mu poskytl dr. J. Soják, který byl také nápomocen vytváření správné a jednotné nomenklatury hybridů a kultivarů. Kromě většího počtu kratších sdělení spolu s dr. K. M. Webrem publikoval dva knižní tituly v češtině (Lomikameny sekce *Porophyllum*, 486 str., Klub skalničkářů, Praha a Nejkrásnější lomikameny, 145 str., Aca-

demia, Praha). Výsledkem spolupráce a spoluautorství s J. Byam-Groundsem byla překrásně vypravená publikace *Porophyllum Saxifrages*, 372 str., Byam-Grounds Publications, Stamford, 1986.

Teprve návrat do paleontologického oddělení koncem roku 1989 znamenal současně opět i plný návrat k paleontologické problematice. V obavách, že bez trvalé a soustavné péče v oblasti Českého krasu vyznačující se přílišným teplem a suchem vzácná sbírka lomikamenů zcela zanikne, věnoval všechny rostliny do sbírek K. Langa, J. Nováka, dr. J. Kvačka a dalších pěstitelů. „Rozpuštění“ sbírky lomikamenů si uvolnil ruce pro pokračování v paleontologických výzkumech. Jako nedílná součást týmu paleontologického oddělení setrval i po odchodu do důchodu v roce 2002. S obdivuhodným nasazením se znovu věnoval práci kurátora a vědeckému zpracování sbírkových fondů i přípravě stěhování paleontologických sbírek do nových depozitářů v Horních Počernicích. Na výzkumu měkkýšů úzce spolupracoval zejména s odborníky z USA (E. L. Yochelson), Švédska (J. S. Peel, J. O. Ebbestad), Francie (D. Vizcaïno). Časově velmi náročné práce souvisely mimo jiné s neobyčejně pečlivou přípravou úspěšných výstav a publikací k těmto výstavám, věnovaným velkým postavám české a světové paleontologie – J. Barrandovi (1999, s V. Turkem) a O. P. Novákovi (2001). Z další popularizační činnosti nelze nezmínit úzkou spolupráci s malířem J. Sovákem na tvorbě nových paleontologických rekonstrukcí věnovaných spodnopaleozoickým biotopům (spolu s V. Turkem a R. Prokopem). Knihu „Ztracená moře uprostřed Evropy“ oceněnou Hlávkovou nadací vydalo nakladatelství Academia v roce 2002. Její holandská verze vyšla v r. 2007.

Publikační prvotinou R. Horného byl krátký článek, zveřejněný v roce 1948 v časopise *Chvilky v přírodě*, 5: 109, Vesmír, Praha 1948 (Vzácnější výskyt albinismu květů). První odborný článek spolu s J. Petrbohem publikoval již za svých studií v r. 1950, první paleontologickou práci pak v r. 1952. Od té doby mu vyšlo přes dvě stě vědeckých a odborných článků, věnovaných především spodno-

paleozoickým měkkýšům. Stěžejním výsledkem jeho vědecké práce je oddělení skupiny Cyrtoneillida od třídy Gastropoda na základě tvaru a umístění svalových vtisků. Často se zabýval neletálnými, vyhojenými frakturami ulit způsobenými predátory. Kromě materiálu z našeho území vědecky zpracovával i materiál zahraniční, např. měkkýše z ruského kambria, ze siluru a devonu Bulharska (spolu s M. Iordan), z ordoviku Maroka (na základě sběrů J. Destombesa) i ordoviku Francie (spolu s D. Vizcaïnem a J. S. Peelem).

Významné místo v bibliografii dr. Horného (zejména v 70. letech 20. století) zaujímají práce botanické pojednávající o lomikamenech. Podrobný životopis dr. R. Horného s úplnou bibliografií do r. 2002, sepsaný u příležitosti 70. narozenin jeho přítelem a kolegou prof. Ivo Chlupáčem, vyšel v *Časopise Národního muzea*, 172 (1–4)–2002. V souvislosti s jeho 80. narozeninami vychází v letošním roce (*Acta Musei Nationalis Pragae*, 68 (1–2)–2012) doplněný životopis zahrnující bibliografii R. Horného za léta 2002–2012.

Bohužel, vážné zdravotní problémy, které R. Horného v posledních letech provázejí, mu značně komplikují dokončovací práce na několika rozpracovaných rukopisech týkajících se spodnopaleozoických gastropodů Barrandienu.

Je tu však ještě jeden velký vědecký záměr, který by R. Horný rád dovedl do zdárného konce, pokud mu to zdravotní stav dovolí. Během intenzivních mnohaletých terénních výzkumů lokality Karlštejn, Na Rešnách nashromáždil ze silurských vápnitých tufitů kopaninského souvrství mimo jiné i ohromné množství gastropodů. Tento materiál, z velké části preparovaný a roztríděný, čeká dosud na své moderní taxonomické a paleoekologické vyhodnocení. A tak nezbyvá než jubilantovi a kolegovi, se kterým jsem se seznámil v roce 1961, kdy jsem přinesl do Národního muzea své první nálezy zkamenělin, popřát neutuchající elán a pevné zdraví do dalších let, mimo jiné i k dokončení tohoto záměru.